

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.fpvmv.umb.sk/politickevedy>

Autor(i) / Author(s): Novotný Oskar
Článok / Article: K diskusii o optimalizácii financovania kultúry z verejných zdrojov v SR / On the Discussion on the Optimization of Financing of Culture from Public Resources
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

NOVOTNÝ, O. 2011. K diskusii o optimalizácii financovania kultúry z verejných zdrojov v SR. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 14, č. 3, 2011. ISSN 1338 – 5623, s. 111 – 121. Dostupné na internete: http://www.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/3_2011/NOVOTNY.pdf.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

K DISKUSII O OPTIMALIZÁCII FINANCOVANIA KULTÚRY Z VEREJNÝCH ZDROJOV V SR

Oskar Novotný*

Resume

The sources for human behavior analysis, with its impact on economic life, are his demands and needs. The cultural demands are an integrated part of the system of human needs. These are placed within the overall system of human demands, generally as demands for self-realization. The inquiries of research and theory of market of cultural goods had in the past lead to various misunderstandings; moreover they have been a taboo in our territories. The market with cultural goods can bring and probably is bringing severe problems for the culture as such, particularly for the creative artists. These problems and theoretical knowledge's are tackled in the submitted paper.

Key words: private expensive, households, social-market economy, culture

Optimalizácia systému financovania kultúry je nevyhnutným predpokladom realizácie dlhodobej stratégie rozvoja kultúry. Vytvoriť takýto optimálny model je neobyčajne náročné, pretože musí sklbiť vlastné potreby kultúry s podmienkami v systémovom ekonomickom okolí odvetvia kultúry. Všetky trhovo orientované krajiny súčasného sveta už dlhodobo zápasia s nedostatkom verejných zdrojov – Wagnerov zákon – a hľadajú optimálne východisko, adekvátne demokratickej verejnej voľbe z možných riešení danej otázky. Akoby to nestačilo, verejné zdroje ešte navyše „prikvačila“ súčasná svetová hospodárska kríza.

Keď detailne analyzujeme systémy financovania kultúry z verejných zdrojov v trhovo orientovaných ekonomikách demokratických krajín sveta, ukazuje sa nám veľmi diferencovaný obraz o možnom riešení nastolenej otázky. Súvisí menej s významom, ktorý sa v danej krajine pripisuje kultúre a jej postaveniu v spoločnosti, ako skôr s postojom k otázke, či vec kultúry je

1. *prioritne vlastným problémom každého jednotlivca* a nadväzne v ekonomike je teda súkromným statkom,

* Doc. Ing. Oskar Novotný, CSc. pôsobí ako vedúci Katedry verejnej politiky a ekonomiky na Fakulte verejnej politiky a verejnej správy, Vysoká škola v Sládkovičove, e-mail: klucarikova@nocka.sk

- a) o ktorom (jeho spotrebe - dopyte a následne vyvolanej produkcii a ponuke) má mať jednotlivec slobodu voľby obstaráť si ho (kúpiť!) či ho chce a kedy, pretože nik iný nevie lepšie vyjadriť jeho potreby a systém preferencií v nich;
- b) nemal by platiť za ten statok ani viacej ani menej ako je jeho trhovú cenu, pretože sám je najlepším obrancom svojich ekonomických záujmov. A preto: keďže nijaký osvietený, vzdelanejší jedinec či inštitúcia to nevedia urobiť za neho lepšie a pri daných zdrojoch pre neho (a za neho) túto voľbu optimálne, potom sú i najlepšie myslené snahy urobiť to za neho, alebo dokonca pokusy inštitúcií o formulovanie nejakej kultúrnej politiky štátu nielen neefektívne, ale dokonca kontraproduktívne. V takomto prípade sa verejný záujem sústreďuje len na obmedzený malý okruh pôsobenia a podporu v tých oblastiach produkcie kultúry a užitia plodov kultúry, kde na to nestačí jednotlivec, ďalej na vytvorenie nemonopolného prostredia, aby producenti kultúry nemohli ignorovať záujmy spotrebiteľov, teda tam, kde trh očividne zlyháva. Aj potom sa táto podpora z verejných zdrojov má realizovať metódami a kanálmi, ktoré sú trhovo čo najkonformnejšie (typické v takom prípade sú daňové úľavy), pri ktorých zostane zachovaný priamy vplyv jednotlivca a súkromnej sféry na smerovanie verejnej podpory a nielen nepriamo - prostredníctvom politického systému (podporou strán, ktoré majú v programovom balíku vzťah ku kultúre). Takýto prístup bol donedávna typický len pre málo krajín (napr. USA či, Švajčiarsko);
2. *alebo je aj veľmi významnou verejnou otázkou*, pretože ak sa ponecháva výlučne súkromnej voľbe, dochádza k závažným škodám vo fungovaní sociálneho a ekonomického systému spoločnosti. Trh dokazateľne zlyháva na úseku kultúry a musí na zodpovedajúcich úsekoch v primeranej miere i primeraným spôsobom nastúpiť verejná ekonomická voľba. Na úseku kultúry sa táto voľba musí odvodzovať z kultúrnej politiky, akceptovanej spoločnosťou v danom čase (a v niektorých krajinách dokonca vyjadrenej nielen všeobecne z programov politických strán verifikovaných mandátom získaným vo voľbách), ale aj schvaľovanej príslušnými parlamentmi a to dokonca aj v globálnej podobe, napr. dlhodobej koncepcie rozvoja kultúry, národného programu ap. (príklad Švédska ale i ďalších nordických krajín). V takomto modeli sa vychádza z toho, že kultúrna politika s ekonomickou podporou štátu (na všetkých úrovniach) vytvára rámec a podmienky pre pôsobenie aktérov na kultúrnej scéne, a to hlavne tvorcov, producentov,

uchovávateľov, širiteľov ale aj recipientov kultúry (osobitne umenia) a toto môže a dokáže významným spôsobom pozitívne (pri optimálnom variante), ale aj negatívne (pri suboptimálnom riešení, ale najmä pri zanedbávaní, či ignorovaní možnosti) vyvolať (spill-over efekt) v spoločenskom systéme priame i nepriame ekonomické, sociálne, ideovo-duchovné, psychologické a iné efekty a hlavne ovplyvniť:

- a) kreativitu obyvateľstva;
- b) adaptabilitu obyvateľstva na nové podmienky spoločenského (i súkromného) života v čase existencie moderných technológií produkcie a komunikácie;
- c) efektívnosť foriem a spôsobov tlmenia (zastavenia?) procesu deteriorizácie (úpadku) najmä emociálnych a etických hodnôt, ale aj nových prejavov negramotnosti (najmä mimoškolskej);
- d) významnú sociálnu hodnotu kultúrnej identity národov a menšín a na ich báze prispievať ku kultúrnej identite Európy a už aj, ako viacerí autori uvádzajú: transatlantickej kultúrnej identity;
- e) sociálnu rovnováhu v spoločnosti (šance pre kultúrny rozvoj aj tých sociálnych skupín, vekových, handicapovaných, zo zaostávajúcich regiónov, atď., ktoré by nedokázali kryť všetky náklady a platiť trhové ceny kultúrnych statkov);
- f) sociálno-ekonomickú efektívnosť zdrojov, najmä so strednodobou a dlhodobou návratnosťou, ktorá sa prejaví v pozitívnych výsledkoch;
- g) ekonomiky iných odvetví národného hospodárstva (sú to tzv. pozitívne externality vyvolané napr. v ekonomike turistického ruchu), ale dnes už uznávaný aj vplyv úrovne umenia (najmä jeho šírenia), na atraktivitu investovania cudzieho kapitálu v určitom regióne, meste;
- h) podnikateľsky orientovanej časti odvetvia kultúry (knížny trh, trh s výtvarným umením, súkromné médiá, film, trh hudby atď.), ktorá by však nemohla existovať bez verejne podporovanej kultúry, ktorá produkuje "sofvér" pre "priemysel nosičov kultúry". Navyše je to sféra, ktorá generuje nové pracovné príležitosti napomáhajúce riešiť nezamestnanosť, pričom tvorba nového pracovného miesta tu patrí v priemere ku kapitálovo menej náročným úsekom národného hospodárstva;
- i) tvorby kultúrnych statkov s neopakovateľnou originálnou hodnotou, ktoré by sa síce dali ekonomicky speňažiť, ale sotva sa dá vyjadriť ich

ekonomická hodnota. Každá krajina si tieto statky chráni ako svoje „prirodné“ originálne bohatstvo (obrazy v Louvri, Rijksmuzeu, Prade a pod.) a sú nepredajné.

Odpoveď na otázku samej potreby a veľkosti financovania kultúry z verejných zdrojov je tak vlastne odpoveďou na tri kľúčové ekonomické otázky s vážnym (niekedy až fatálnym) dopadom na samu kultúru:

1. čo produkovať, uchovávať, reprodukovať a šíriť (stanoviť tieto ciele a priority je za hranicami ekonomiky a financovania kultúry) - tieto vstupné údaje musí stanoviť kultúrna politika
2. ako produkovať, uchovávať, reprodukovať a šíriť (otázka masovosti produkcie a exkluzivity má vplyv na náklad, ďalej otázky vzťahu medzi "živým" umením a "umením v konzerve" na nosičoch, medzi "živým umením" a umením šíreným televíziou a rozhlasom)
3. *pre koho produkovať, uchovávať, reprodukovať a šíriť* – čo je v konečnom dôsledku distribučný problém s dopadom na potrebnú veľkosť podpory z verejných zdrojov.

Podľa toho, ako sa na tieto otázky zodpovie všeobecne, ale najmä konkrétne podľa jednotlivých subsystemov kultúry (a v nich pôsobiach inštitúciách), podľa toho sa bude líšiť toľko diskutovaný model financovania kultúry z verejných zdrojov (veľkosť podpory a kritéria i spôsob jej rozdeľovania). O tom sa budú viesť spory a aj podľa meniacej sa spoločenskej a ekonomickej situácie budú mať legitímne orgány verejnej správy krajiny meniaci sa mandát na riešenie tejto otázky.

Nepochybné však je, že ponechať usmerňovanie vývoja kultúry "neviditeľnej ruke trhu" znamená akceptovať fungovanie systému ekonomiky kultúry v súradniciach jeho oscilácie okolo trhovej rovnováhy, ktorá bude výrazne (niekde hlboko) pod úrovňou spoločenského optima.

Verejné zdroje investované do kultúry v jednotlivých krajinách vcelku v povojnových rokoch

- rozšírili (neraz aj skvalitnili) materiálnu i personálnu infraštruktúru kultúry;
- stimulovali tvorbu, produkciu a reprodukciu kultúrnych statkov a ich diverzifikáciu a to nielen pre možné uspokojenie rôznorodých kultúrnych záujmov, ale i pre formovanie kultúrnych potrieb najmä mladej generácie;
- umožňovali, aby umelecké diela prestali byť exkluzívnym statkom, rozšírili šance prístupu ku kultúrnym hodnotám.

Diferencovanosť modelov podpory kultúry z verejných zdrojov v analyzovaných krajinách vychádza prioritne z odlišnej argumentácie "pre" či

"proti" nej. Miera a spôsob tejto podpory sú významne ovplyvnené faktormi, o ktorých sa hovorilo v predchádzajúcom texte.

Kritici modelu výraznej podpory kultúry z verejných zdrojov a úlohy štátu (osobitne centra) v danom systéme uvádzajú najmä niektoré z týchto šiestich argumentov:

1. *táto voľba sa deje na úkor súkromných zdrojov (štát musí vyberať omnoho viacej daní, aby to stačilo aj na verejnú podporu kultúry) a vytláča z ekonomického systému súkromnú voľbu rozvoja kultúry;*
2. *pri rozdeľovaní týchto verejných zdrojov pre kultúru je veľa byrokracie a autokracie nikým spoločensky nelegitimovaných malých skupín osôb;*
3. *tento systém napomáha presadiť sa monopolným záujmovým skupinám producentov a šíritelov kultúry, ktorí majú blízko k centráram moci a sú uprednostňovaní rôznymi spôsobmi v samom procese rozdeľovania verejných zdrojov. Toto je v extrémnom prípade založené na korupcii;*
4. *tento sociálne motivovaný systém podpory prístupu ku kultúre (umeniu) a účasti na kultúre (umení) založený na verejných zdrojoch financovania kultúry nepochybne prispieva ku celkovému rastu úrovne kultúry krajiny, neprekonal však medzeru medzi hodnotným umením a širokými vrstvami obyvateľstva; dal šancu prístupu ku kultúre všetkým, ale neprekonal veľkú nerovnomernosť v podmienkach tvorby, šírenia i užitia plodov kultúry, napriek postulovaným cieľom kultúrnej politiky;*
5. *Osobitne je to zreteľné u nákladovo veľmi náročných kultúrnych služieb (napr. opery), kde napriek veľmi veľkej subvencii na jednu vstupenku nemajú šancu ich využívať ani tie skupiny obyvateľstva, ktoré o ne majú skutočný záujem, pretože nesubvenovaná časť nákladov premietnutá do ceny služby - napr. vstupenky, je nad rámec ich možností. A vzniká veľmi pozoruhodný efekt, že vlastne najväčšiu časť celkových subvencií čerpajú tí záujemci, ktorí mali peniaze na zaplatenie i tak dosť vysokej subvenovanej ceny vstupeniek na návštevu opery, koncertov, niektorých divadiel, ap. Sociálne motivovaný systém podpory prístupu k umeniu sa, paradoxne, obrátil na svoj opak;*
6. *systém verejnej podpory kultúry nemá dosť efektívne brzdy proti mrhaniu verejnými zdrojmi a stimuly na ich racionálne využívanie tými, ktorí ich spravujú;*
7. *chybné rozhodnutia pri vynakladaní súkromných zdrojov majú malý dosah. Na rozdiel od nich majú nesprávne rozhodnutia pri využívaní verejných zdrojov - odhliadnuc od kultúrnych a kultúrno-politických dosahov - veľký*

vplyv na rast výdavkov, na straty a nepodarky, ktoré navyše len ťažko sankcionovať, pokiaľ nejde o ľahko dokazateľný čin.

Všetky tri základné otázky: čo, ako a pre koho produkovať, zachovávať a šíriť kultúrne statky, sú vzájomne prepojené a podmienené v reprodukčnom systéme ekonomiky kultúry.

Charakter a obsah kultúry (osobitne umenia) determinuje, že tu nemožno mechanicky uplatňovať všeobecné pravidlá racionálneho správania sa. U mnohých produktov umenia vôbec neplatí, že čím viac vstupov vložíte do produkcie, tým je väčšia pravdepodobnosť, že dosiahnete lepší, väčší a možno aj lacnejší výsledok na jednotku vstupu. Koľko nákladov treba vynaložiť na dobrý produkt umenia (výtvarné dielo, skomponovanie symfónie, napísanie knihy ap.)? Súvislosť medzi outputom a inputom je tu omnoho voľnejšia a neistejšia, ako napr. u ekonomiky výroby áut.

Určitú korekciu očakávaní dokáže urobiť trh a to len u produktov, ktoré ním prechádzajú. Ale ak produkt umenia nenájde na strane trhového dopytu záujemcu dnes, nemusí sa skaziť v krátkom čase (ako potraviny), vyjsť z módy nadobro (ako u dámskych topánok ap.). Úlohu dlhodobého investora v záujme samej kultúry (aj s veľkým rizikom nepravdepodobnosti návratnosti v krátkom čase, prípadne keď pôjde o experimentálne umenie - žiadnej) brali na seba v dejinách meceni. Tejto úlohe sa nemôže vyhnúť moderný, ekonomicky produktívny (a efektívny) štát.

Je ešte jedna cesta riešenia: žiadna podpora umenia (ani verejná ani súkromná) a ponechanie celého rizika ekonomického úspechu (neúspechu) na samých aktérov na scéne umenia (najmä tvorcov) a plnej podriadenosti umenia momentálnemu záujmu, vkusu a ochote vynakladať na jeho výtvary vlastné príjmy priameho spotrebiteľa (užívateľa). Tento prístup sa z rôznych dôvodov v európskych krajinách neakceptuje a prakticky v každej z nich existuje určitý variant kultúrnej politiky, ktorej integračnou súčasťou je aj finančná podpora kultúry (najmä umenia).

Analýza systému financovania kultúry v krajinách Európy, USA a Kanady dovoľuje nielen vyslovovať zovšeobecnené poznatky o hlavných znakoch (trvalých i nových), prúdoch a štruktúrach (osobitne medzi verejnými a ostatnými zdrojmi, vo vnútri verejných zdrojov, atď.), kritériách a spôsoboch tvorby a rozdeľovania zdrojov, úlohe štátu (osobitne centra) atď., ale na základe ich syntézy sformulovať naše poznatky o charakteristických modeloch podpory rozvoja kultúry z verejných zdrojov v demokratických spoločnostiach s trhvoorientovanou vyspelou ekonomikou.

V zásade sa stretávame s týmito hlavnými modelmi podpory kultúry z verejných zdrojov:

- *Nordický model* (mohli by sme ho nazvať aj švédsky, a to najmä pre veľký príspevok Švédska k jeho formovaniu a reforme. Nebolo by však správne ignorovať prínos Nórska, Fínska a Dánska k jeho modelovaniu). Medzi jeho charakteristické črty patria: vysoká ingerencia verejných zdrojov na podpore rozvoja kultúry a delegovanie mnohých funkcií centrálnemu vládnemu orgánu na Výbory pre umenie, veľká úloha lokálnych zdrojov a to, že úloha nadácií a sponzoringu je malá.
- *Francúzsky model* má veľmi blízko k nordickému. Neuvažuje so znižovaním postavenia a úlohy štátu (a významným vplyvom jeho centrálnemu orgánu); veľký význam majú regionálne a lokálne zdroje; úloha nadácií a sponzoringu je malá.
- *Britský model* (viaceré blízke znaky má aj holandský systém) sa zakladá na významnej úlohe podpory z verejných zdrojov. Tvorba kultúrnej politiky je výrazne oddelená od jej realizácie (implementácie) prostredníctvom autonómneho Výboru pre umenie, ktorý je distribútorom väčšiny verejných zdrojov; úloha nadácií a sponzoringu je významná.
- *USA model* sa zakladá na tom, že priama podpora kultúry z verejných zdrojov je nevýznamná a že sa jej rozvoju z verejných zdrojov pomerne významne pomáha prostredníctvom daňových a iných fiskálnych úľav, ktoré stimulujú vznik veľmi veľkého počtu nadácií a iných neziskových organizácií tzv. tretieho sektora, ktorý je od vlády nezávislý.

Ostatné nami detailne analyzované trhovo orientované demokratické štáty sa niektorými svojimi črtami blížia k niektorému, alebo viacerým z hore uvedených - podľa nášho názoru - typologicky hlavných modelov podpory (nepodpory) z verejných zdrojov.

Nemecký systém sa blíži svojim poňatím významnej verejnej podpory francúzskemu, ale je decentralizovaný, úlohu centra plnia krajinské vlády (Länder). Rakúsky systém má črty tak francúzskeho, ako aj nemeckého modelu. Kanadský systém má črty britského modelu, ale aj modelu USA. Taliansky, ale aj španielsky systém sa skôr blížia francúzskemu.

Mnohé z rozdielov v systéme financovania sú determinované menej postavením kultúry vo verejnom sektore, ako skôr postavením verejného sektoru v spoločnosti vôbec.

Modely podpory kultúry z verejných zdrojov boli v Európe primárne (a pôvodne) založené na výdavkových prúdoch z verejných rozpočtov. Už v 80-

tych, ale najmä počínajúc 90-tymi rokmi sme boli svedkami konvergencie reálnych modelov v spoločenskej praxi. Popri akceptovaní koncepcie zlyhávania trhu v ekonomike spoločnosti sa v teórii i praxi čoraz viac akcentuje zlyhávanie samej verejnej ekonomickej voľby - ktorá vznikla ako reakcia na zlyhávanie trhu - a mení sa názor na efektívnosť a optimálny rozsah verejného sektora ekonomiky v spoločnosti, na čom sa podpísala nielen meniac sa makroekonomická situácia (kríza, zadĺženie verejných rozpočtov ap.), poznatky z doterajšieho vývoja (a najmä efektívnosti fungovania) verejného sektora, ale aj čoraz silnejšia stredná ekonomická vrstva spoločnosti, ktorá má dostatok vlastných príjmov na obstaranie kultúrnych statkov aj prostredníctvom trhu.

Aj preto sa stále väčšie nádeje vkladajú do zvyšovania efektívnosti verejných zdrojov vynakladaných spoločnosťou na kultúru cestou nepriamou: najmä úľav (daňových a iných) voči odvodovým povinnostiam do verejných rozpočtov tých subjektov, ktoré ich použijú na podporu sféry kultúry (kultúrnych inštitúcií, projektov podujatí, alebo zverením výnosu odvodovej úľavy, prípadne i odovzdaním časti majetku do rúk kultúrnych nadácií).

Odvodové úľavy predstavujú reštrukturalizáciu verejnej podpory kultúry jej presunom z výdavkovej na príjmovú stranu verejných rozpočtov. Od tejto zásadnej modelovej zmeny sa očakáva nielen lepšie a bezprostrednejšie prepojenie verejných a súkromných záujmov, ale aj generovanie nových doplňujúcich zdrojov podpory kultúry, ktoré verejný (osobitne štátny) sektor nemal šancu získať, pre ktoré donátori (najmä sponzori) predtým nemali motiváciu.

Transformácia verejnej podpory kultúry z priamej (výdavkovej) na nepriamu (znížením verejných príjmov) de facto predstavuje privatizáciu časti verejných zdrojov, pretože namiesto verejných orgánov rozhodujú o nich súkromné podporujúce subjekty (donátori a sponzori). Ich úlohu preberajú v tomto prípade súkromné subjekty, ktoré rozhodujú nielen o objekte podpory (aktivity, či projektu, ktoré chcú podporiť), subjektu podpory (o tom, ktorú inštitúciu, či jednotlivca budú podporovať), ale aj o veľkosti podpory (absolútnej sume, či podielu na krytí potrieb podporovaných) a čase podpory, a to vždy podľa svojich súkromných priorít - pokiaľ sú v súlade s legislatívnym rámcom tejto transformácie, ktoré zďaleka nemusia byť identické, alebo aspoň v súlade s verejnými prioritami podpory rozvoja kultúry.

Odvodové (prevažne daňové) úľavy môžu minúť cieľ a nádeje, ktoré do nich vkladá zákonodarca a gestor kultúrnej politiky štátu, pretože

- a) nemožno nimi zabezpečiť, že sa dosiahnu presne tie konkrétne kultúrne ciele, ktoré sa predtým realizovali priamou podporou z verejných rozpočtov a v čase, ktorý je pre kultúrnu inštitúciu optimálny. Subjekt odvodových úľav môže aj pri nezmenenom celkovom rozsahu, ktorý využíva zmeniť svoje priority z kultúry na školstvo alebo šport a aj v rámci podpory kultúry na iný objekt, či subjekt podpory oproti predchádzajúcemu obdobiu
- b) veľkosť prínosu odvodových úľav pre podporu kultúry je ex ante(!) len odhadovanou veličinou s určitou pravdepodobnosťou očakávania. (Tá sa dá zvýšiť na báze zmluvných príslubov podporovateľov, ak sa k nej „zaviažu“.) Presná veličina je známa až „post fest“
- c) *manévrovací priestor verejných (štátnych) orgánov pre zmenu priorít* je u priamej podpory kultúry z verejného rozpočtu de facto ohraničený intervalom schváleného rozpočtu, ktorým je spravidla jeden rok. (Ale aj v rámci neho štát dokáže manévrovať u jednotlivých inštitúcií, či projektov doplnkovým financovaním z rezerv, alebo naopak, „zmrazovaním“ projektov ap.) Manévrovací priestor štátu, ktorý sa usiluje mať relatívne stabilnú legislatívu a vytvárať právnu istotu pre správanie sa súkromných subjektov, sa nemôže meniť z roka na rok, nemôže meniť pravidlá podpory (najmä negatívne meniť) z roka na rok. Využívanie týchto úľav subjektami podpory má svoju vlastnú logiku (v hraniciach zákona) a nemožno ich pravidlá meniť v krátkom intervale a vytrhnuto z celého balíka daňového (a vôbec odvodového) systému
- d) *podpora kultúry cestou odvodových úľav (najmä od sponzorov) dosť často uprednostňuje zavedené známe inštitúcie a projekty, ktoré netrpia nedostatkom zdrojov.* Podporovatelia (najmä sponzori) uprednostňujú inštitúcie a projekty, kde je väčšia záruka ich využitia, tie ktoré prispievajú k tvorbe ich imidžu ap. Pôsobí tu svojrázny sociálno-ekonomický „gravitačný zákon“, že tam, kde už peniaze majú, dokážu pritiahnuť skôr a viac peňazí, ako tí, čo by ich najviac potrebovali. Je to potom vlastne kontraproduktívny transfer verejných zdrojov v prospech bohatších na úkor chudobnejších, alebo aspoň odkázanejších Na toto úskalie upozorňovali **Girard, Schuster** a iní. V ostatnom čase sa objavuje - už nielen v odbornej literatúre, ale aj v praxi - *kritický názor aj na tretí sektor*, ktorý poukazuje nielen na jeho veľký význam a výhody práve pre kultúru, ale aj na jeho úskalia (kde, prečo a kedy aj on zlyháva).

Záver

Ako z výskumu modelov podpory kultúry z verejných zdrojov v trhovorientovaných demokratických krajinách vyplynulo, proces reformy systémov financovania z verejných zdrojov prebieha už od deväťdesiatych rokov minulého storočia aj v demokratických spoločnostiach s rozvinutou trhovou ekonomikou. Táto otázka je s veľkou naliehavosťou znovu nastoľovaná najmä kvôli dopadu svetovej hospodárskej (osobitne finančnej) krízy na stav verejných financií a jeho priemet na „voľné“ zdroje pre podporu takých aktivít, ktoré (ako kultúra) nielenže bezprostredne neprispievajú k prekonávaniu rastúceho deficitu verejných rozpočtov, naopak, kladú nové požiadavky, už len kvôli zachovaniu danej ponuky verejných kultúrnych statkov.

Hľadanie zmiešaného modelu (preberajúceho zlučiteľné prvky z iného) vyvolávajú objektívne procesy v jednotlivých európskych krajinách a významne ho stále viacej predeterminujú aj integračné procesy v sfére ekonomiky, (voľný pohyb tovarov a služieb, pracovných síl a kapitálu) a aproximácia ich právnych systémov na európske komunitárne právo. Objektívny a subjektívny vplyv týchto procesov už nemožno zastaviť, hoci Maastrichtská zmluva celkom jednoznačne v článku 128 zakotvila, že vec kultúry ostáva vo výhradnej kompetencii členských štátov Európskej únie.

Mnohé krajiny (a najmä ich vlády), ktoré sa niekedy javili ako ľahostajné k otázke vlastnej kultúrnej identity, dnes, najmä v konfrontácii s neraz výrazne negatívnym vplyvom veľkých transatlantických koncernov vo sfére massmédií, filmu, kníh, hudby atď., uplatňujú súbor právnych, ale aj finančných nástrojov a opatrení na zachovanie vlastnej kultúrnej identity, ktorú považujú za vklad do obohatenia európskej kultúry.

Literatúra:

ARNESTAD, G. 1995. *The Cultural Responsibility of the State*. SNC for Cultural Affairs, 1995

BAILEY, S. J. 2002. *Public Sector Economics*. Great Britain: Palgrave-Mc Milans, 2002, 450 s.

CONNOLLY, S., MUNROE, A. 1999. *Economics of Public Sector*. New York: Prentice Hall, 1999

Culture Counts. 1999. Paris: UNESCO, 1999, 77 s.

- Culture and Development 20 Years After the Fall of Communism in Europe*. 2009. Council of Europe.
- Cultural Economics*. 1992. Springer Verlag, 1992, 293 s.
- Current Issues in Fiscal Reform in Central Europe and Baltic States 2005* (edit. Thomas Laursen) World Basic, 2006, 166 s.
- CWI, D. - STRAUSBAUGH, J. *The Royalists, the Realists and the Radicals*. The Journal of Cultural Economics, Vol. 12, č. 1, str. 1-26.
- Financing the Arts and Culture in the European Union*. European union: DGIP, 2006
- HEIKKINEN, M. 2003. *The Nordic Model for Supporting Artists*. Helsinki: Nykypaino Oy, 2003, 164 s.
- HEISKANEN, I. 2001. *Decentralisation: trends in European policies*. Strasbourg: CEDEC, 2001
- JACKSON, P. M. - BROWN, C. V. 2003. *Ekonomie veřejného sektoru*. Brusel: Eurolex, 2003.
- KLAMER, A., PETROVA, L., MIGNOSA, A. 2006. *Financing the Arts and Culture in the EU*. Strasbourg: European Parliament, 2006, 100 s.
- KRÁLIK, J. 2007. *Samospráva a jej miesto v politickom systéme*. Banská Bystrica: UMB, 2007, 175 s.
- MATARASSO, F., LANDRY, CH. 1999. *Balancing act: twenty-one strategic dilemmas in cultural policy*, Strasbourg: CEDEC, 1999
- NOVOTNÝ, O. 2007. *Otázky nad veřejnými zdroji pro kulturu v SROV*. Sládkovičovo: VŠ Sládkovičovo, 2007, 163 s.
- NOVOTNÝ, O. 1970. *Problems of the Theory and Practice of the Economics of Culture*. Paris, Bratislava: UNESCO, KaVM Bratislava, 1970, 130 s.
- NOVOTNÝ, O. 1987. *The Conception of the Economy (particularly Financing) of the Branch of Culture*. Dossiers, Paris: UNESCO, 1987, 156 s.
- SCHUSTER, J. M. D – CUMMINGS JR., M. C. (ed.). 1989. *Who's to Pay for the Arts*. New York: ACA, Books, 1989
- Stratégia štátnej kultúrnej politiky a Akčný plán realizácie úvodnej fázy implementácie kultúrnej politiky*. 2004. Materiál vlády SR 18486/2004 z 10. novembra 2004 Dostupné na: www.culture.gov.sk
- Strategie účinnejší státni podpory kultury*. 1990. Vláda ČSR, 1990, 55 s.
- STIGLITZ, J. E. 1997. *Ekonomie veřejného sektoru*, Bratislava: Grada, 1997, 661 s.
- STRECKOVÁ, Y. 1998. *Teorie veřejného sektoru*, Brno: MU Brno, 1998, 181 s.
- WOLL, A. a kol. 1987. *Wirtschaftslexikon*. Mníchov: Oldenburg, 1987, 661 s.